

MLADE GENERACIJE MED DEKLARACIJAMI IN MOŽNOSTMI

Pavle Kogej

*Pavle Kogej (rojen leta 1927 v Mokronogu) je leta 1963 objavil knjigo **Organizacija in psihologija dela**, v nji pa izčrpno obravnaval problematiko z mejnih področij sociologije in psihologije. Tem vprašanjem je posvetil vrsto razprav in člankov, objavljenih v revijah ali strokovnih zbornikih, v tej obliki se je loteval zlasti vprašanj iz samoupravljanja, vodenja, kadrovske politike in podobno. Prav posebej ga pritegujejo problemi mladine, šolstva in mladinskega zaposlovanja, tako da v svoje delo priteguje najvažnejše vidike, pomembne za socialnopsihološko situacijo v Sloveniji. Tem vidikom je posvečena tudi serija razprav, ki jih je avtor napisal za **Sodobnost**.*

V NARAVI ČLOVEKA JE — IN MLADEGA SE POSEBEJ, da teži k samoaktualizaciji (samouresničevanju): Uveljaviti hoče svojo osebnost, svoje sposobnosti, svoje ideje. Hoče biti uspešen ter želi, da ga okolje prizna. Kadar se mlad človek ne more uveljaviti na pozitivnih področjih, se poskuša uveljaviti negativno: z ekstravagancami skuša zbujati pozornost, postane agresiven ali pa se preda brezcilnemu uživanju, lahko pa se v sebi stre in postane apatičen.

»Stari« imamo za mlade vedno pri roki vrsto »herojskih zgodb«: s kakšnimi težavami smo se prebijali skozi življenje, čemu vse smo se morali odpovedati, koliko trpljenja smo prestali, koliko bitk smo izbojevali. Na vsakem koraku jim ponujamo vzorce svojega preteklega življenja in hočemo, da tudi mlada generacija najde v teh vzorcih svoje cilje ter način življenja in vedenja. Pri vsem tem pa pozabljamo, da je naša družba prišla v svojem materialnem razvoju že do take stopnje, da se uveljavljanje mladega človeka ne more zadovoljiti v boju za svojo osnovno eksistenco. Prav tako se mladim generacijam ni treba boje-

vati za osnove novih družbenih odnosov. Krvava bitka za te osnove je bila izbojevana v narodnoosvobodilni vojni in socialni revoluciji. Danes in v bodoče se samoaktualizacija izraža na mnogo bolj subtilnih področjih — to je: uresničevati in razvijati nove družbene odnose, uresničevati dejansko samoupravljanje, razvijati gospodarstvo do take stopnje, da bomo stopali v korak z visoko razvitimi industrijskimi deželami, ne pa vedno bolj capljali za njimi; dosegati uravnovešeno rasti materialnih in nematerialnih dobrin itd. V tako samoaktualizacijo mladih generacij pa je nerazdružno vključena samoaktualizacija vsakega posameznika bodisi med šolanjem, na delovnem mestu oziroma v poklicu, pri samoupravljanju ali pri katerikoli družbenopolitični akciji. Mladi generaciji ni dovolj, da se uveljavlja le po izbranih predstavnikih družbe.

Analiza objektivnih dejstev nam kaže, da mlade generacije doživljajo vse preveč zavestno doživetih neuspehov. Za te neuspehe pa v največji meri ni kriva mladina sama. Iz dneva v dan posluša deklaracije o odprtih možnostih, ki jih ima, in iz dneva v dan se srečuje z nemogućnostmi. Naj navedemo le nekatere najbolj očitne pojave neuspešnosti mladih, ki predstavljajo jedro njihovih konfliktov.

ENO OSNOVNIH NAČEL SOCIALISTIČNE DRUŽBE JE, da omogoča slehernemu človeku — to še posebej velja za mlade! — polno uveljavitev v skladu z njegovimi sposobnostmi in prizadevanji ne glede na njegov socialni položaj oziroma položaj družine in okolja, iz katerega izhaja. Zato smo uzakonili oziroma deklarirali enotno osnovno šolo, ki naj da vsakemu otroku enake možnosti razvoja. V skladu s tako zasnovano osnovno šolo pa smo hkrati — ker smo slepo verjeli deklaracijam — zahtevali, da je pogoj za nadaljevanje šolanja na drugi stopnji (poklicne, tehniške in druge srednje šole) uspešno končana osemletka. Sedaj pa že vrsto let ugotavljamo, da velik del učencev ne konča uspešno osnovne šole. Zadnja leta se delež neuspešnih giblje med 32 do 35 %. Med dekleti je ta odstotek nekoliko manjši (27—29 %), med fanti pa je neuspešnih kar 40 do 42 %. V nekaterih (manj razvitih!) predelih Slovenije se odstotek neuspešnih povzpne celo do 50 % in čez. Tako nizka učinkovitost osnovnega šolanja presega vse normalne meje. (V Ameriki so za Kennedyjevega predsedništva zavzdignili pravi alarm, ko so ugotovili desetodstotno neuspešnost! Naredili so obsežen državni načrt za rešitev problema, mobilizirali so vrsto znanstvenih delavcev in institucij.) Med neuspešnimi učenci so praviloma otroci delavcev (nekvalificiranih in polkvalificiranih) in kmetov. Le pri tretjini neuspešnih učencev so vzrok za šolske težave podpovprečne umske sposobnosti. Ker je med neuspešnimi tudi pomemben del učencev z nadpovprečnimi umskimi sposobnostmi, lahko z gotovostjo predpostavljamo, da šola ne opravlja v celoti nalog, ki so zapisane v zakonih in resolucijah. Iz študij o uspešnosti osnovnošolskih učencev ugotavljamo, da je večja povezava (korelacija) med socialnim statusom staršev in uspešnostjo otrok kot pa med umskimi sposobnostmi učencev in njihovo uspešnostjo. Starši, ki so višje na družbeni lestvici (po poklicu, izobrazbi, delovnem mestu, položaju, po socialnem statusu) imajo mnogo večje aspiracije, dajejo otrokom več izvenšolske pomoči, živijo v ugodnejšem

kulturnem okolju itd, kot pa starši, ki so na družbeni lestvici nižje. Šola vseh teh deficitov ne upošteva in ne nadomesti.

Zato ni redkost, da otroci z nadpovprečnimi intelektualnimi sposobnostmi, ki izhajajo iz družin z nižjim socialnim statusom, končajo osnovno šolo le z zadostnim ali komaj dobrim uspehom in jim je zato zaprta pot v intelektualne poklice (prek gimnazij in drugih štiriletnih srednjih šol). Njihovo osnovno znanje je za nadaljevanje šolanja nezadostno in delovne navade so premalo razvite. Dosedanje izkušnje so pokazale, da petina nadpovprečno intelektualno sposobnih otrok ne dosega zadostnih šolskih uspehov za nadaljevanje šolanja na štiriletnih srednjih šolah. Za nadpovprečne smo vzeli tiste učence, ki predstavljajo zgornjih 25 % — merjeno s testi inteligentnosti. To je ravno tista skupina, ki po sposobnostih najbolj ustreza zahtevam srednjih, višjih in visokih šol. To se pravi, da vsako leto (v vsaki generaciji) izgubimo okoli 1500* potencialnih kandidatov za intelektualne poklice. In teh 1500 »zavrženih talentov« izhaja v večjem delu iz delavskih in kmečkih družin. Kaj pomeni ta številka, si lažje predstavljamo, če vemo, da vse višje in visoke šole (tu je mišljena tudi univerza) v Sloveniji dajo na leto 2500 diplomantov. Ob teh ugotovitvah bi se morali vsi odgovorni globoko zamisliti. Prepričan sem, da še ni dovolj prodrla v zavest mnogih resnica, da je družbena diferenciacija, o kateri se mnogo razpravlja v zvezi s socialno strukturo študentov, pogojena v večji meri že v osnovni šoli.

Drug problem s podobnimi posledicami je neenaka kvaliteta osnovnih šol. Šole v mestih, v večjih industrijskih centrih in v bogatih občinah imajo strokovno ustrezen učiteljski kader in opremljene kabinete. V revnih občinah vsega tega ni. Zaradi zelo šibkega osnovnega znanja (čeprav šolo končajo z zelo dobrim uspehom) je učenec s takih šol nadaljnje šolanje na srednjih šolah zelo otežkočeno ali onemogočeno. V ljubljanskih občinah je na primer v višjih razredih osnovnih šol (predmetni pouk) približno 90 % strokovno ustreznega učnega kadra; prav toliko pa je v prekmurskih občinah *neustreznega*. Kako kruto se je uresničilo pred časom razvpito načelo (ne vem, če je bilo kje tudi tako zapisano), »da naj bo razvitost osnovne šole odraz gospodarske moči komune.«

VSE TE TEŽAVE PE SE SE STOPNJUJEJO ZARADI RAZVREDNOTENJA VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNEGA DELA (če je sploh bilo kdaj prav vrednoteno?!). Poklic učitelja je postal neinteresanten. Že vrsto let ugotavljamo, da so se na učiteljišča in pozneje na pedagoško gimnazijo vpisovali učenci z manjšimi umskimi sposobnostmi kot na druge srednje šole. In tudi danes še ni drugače! Ali vedo odgovorne institucije to, kar vedo vsi ravnatelji gimnazij, na katerih imajo poleg čistih gimnazijskih tudi pedagoške oddelke, da je intelektualni nivo teh občutno nižji? Za bodoče pedagoške delavce bi morali izbirati vsestransko najsposobnejše kandidate. Le taki delavci bodo pravi vzgojitelji, ker bodo lahko vsestransko razvijali mlade osebnosti. Povprečni učitelj pa kaj rad postane navaden indoktrinator in bodočemu razvoju mlade osebnosti bolj škoduje kot koristi. Tudi v tem so zarodki konfliktov mnogih mladih ljudi.

* Celotna letna generacija (letnik) šteje povprečno 30.000 učencev.

Drug značilen znak razvrednotenja vzgojno-učnega dela je feminizacija učiteljskega kadra. Danes je na osnovnih šolah že 78 % žensk. Kolikor pa je ostalo moških, so bodisi pred upokojitvijo ali pa so ravnatelj, telovadni učitelji in še nekaj izjemnih idealistov, za katere marsikateri »dobro situiran« državljan sprašuje, kaj je z njimi narobe, da še vztrajajo v šolstvu. (Na tem mestu se ne bi spuščal v razglabljanje, kako vzgojno pomembno je, da ima otrok od desetega leta naprej v šoli učitelja in učiteljico, s katerima se identificira.) Učitelje, ki so šolo zapustili, pa najdemo na najrazličnejših delovnih mestih izven šolstva, kjer za svoje manj naporno in manj odgovorno delo prejemajo večje osebne dohodke, kot bi jih dobili v svojem poklicu. Nezadovoljstvo in nemotiviranost učnega kadra se pri vzgojno-izobraževalnem delu močno kaže. Nezainteresiranost učitelja se prenaša na učenca, ki posledice te nezainteresiranosti največkrat občuti šele po izstopu iz osnovne šole.

POSLEDICE SOCIALNE DIFERENCIACIJE, ki se začne v osnovni šoli, se še bolj očitno pokažejo v srednjih in visokih šolah. Ker nismo sistematično skrbeli, da bi omogočili sposobnim in uspešnim učencem nadaljnje šolanje (v zadnjem času smo naredili šele prve korake na področju načrtnega, smiselnega štipendiranja!), so se otroci revnejših staršev kljub nadpovprečnim umskim sposobnostim in šolskim uspehom takoj zaposlili ali pa se usmerili v krajše in cenejše šolanje za kvalificirane delavce. (Zelo ilustrativno je prebirati slovenske šolske naloge takih učencev na vajeniških šolah, v katerih izražajo vso tragiko življenjskega razočaranja, če jim naslov to dopušča.) Za mnoge je šolanje zunaj domačega kraja (internat) predrago in nič posebnega ni, da starši zahtevajo od otroka, da se čimprej zaposli po končani osnovni šoli, tudi če je srednja šola v bližini domačega kraja. Na ta način predstavljajo za del mladine deklarirane enake možnosti le razočaranje.

Taka socialna selekcija pa vodi v nove težave in specifične konflikte še drugi del mladine. V zadnjem obdobju so se šole hitro množile in širile svoje zmogljivosti. Če bi optimalno izkoriščali sposobnostni potencial mladih generacij (zgornjih 25 %), bi obseg naših zahtevnejših srednjih šol (štiriletne šole) skoraj zadoščal. Ker pa tega potenciala ne izkoriščamo, se vpiše na srednje šole največ dve tretjini učencev, ki imajo ustrezajoče sposobnosti. Ostali učenci pa gredo v te šole zaradi zahtev staršev in zaradi drugih motivov, ki nimajo nič skupnega z njihovo umsko sposobnostjo. Šole, ki naj bi ob sprejemu napravile izbor po sposobnostih, tega ali ne naredijo ali pa nižajo raven zahtev, ker se boje, da bodo imele premalo vpisanih dijakov in s tem manj oddelkov, manj učnih ur — kar pomeni manj denarja. V jesenskih rokih narede nekatere šole pravo novačenje in brez sleherne odgovornosti sprejemajo nove dijake. Šole so postale v svoji samostojnosti že prave države v državi in človek se sprašuje, ali še gradijo svoje delo na skupnih družbenih interesih! Posledice takega odnosa do mladih so dvojne. Zaradi nekritičnega sprejema premalo sposobnih učencev beležimo že na srednjih šolah visok osip. Le malo učencev iz osipa ima toliko poguma, da začne znova na drugih, manj zahtevnih — poklicnih šolah. Večina je sram takega koraka, posebno če so morali zapustiti šolo v višjih razredih. Raje poskušajo premenjati šolo, vendar dožive ponoven neuspeh. In nazadnje

imamo opravka s tipičnimi »faliranci«, ki niso sposobni vključiti se v normalno delovno življenje. Ali se šolniki ob njih, ko jih srečajo brez-ciljno postopajoče po cestah, zamislijo nad svojim grehom ali pa samo vzdihujejo nad današnjo huligansko mladino.

Poleg osipa pa imamo opravka še z drugim problemom. Ker šole ne izbirajo po sposobnostih, se morajo prilagajati nižjemu nivoju dijakov. To pa se maščuje predvsem pri tistih kandidatih, ki nadaljujejo študij na visokih šolah. Neselekcioniranost po sposobnostih in nižanje nivoja srednjih šol je v veliki meri vzrok za nenormalno velik osip na univerzi in drugih visokih šolah. Popoln neuspeh (trajna opustitev študija), ki ga doživi vsako leto več kot *tisoč* študentov te skupine, ne ostane brez posledic tako glede osebnih kot tudi glede družbenih konfliktov.

Socialna diferenciacija, ki se začne v osnovni šoli, doseže svoj višek na visokošolskih zavodih. Vzporedno z rastjo te diferenciacije pa raste s starostjo in zorenjem mladine in z družbenim razvojem (osveščanje!) tudi zavest za tako stanje. Ker se mladina zaveda tega stanja, raste pri njej tudi kritičen odnos do družbe, ki to dopušča. Če vemo, da je v Sloveniji med aktivnim prebivalstvom 50 do 60 % kmetov in nekvalificiranih oziroma priučenih delavcev, da je na kvalificiranih delovnih mestih 25 do 30 % delavcev in da odpade le 15 do 20 % delavcev na delovna mesta vodilnih in strokovnih kadrov (to so mesta, za katera se zahteva srednja, višja in visoka izobrazba) in da je hkrati struktura študentov povsem obratna — z dodatkom, da imajo delavci in kmetje več otrok kot druge skupine delavcev — potem se ne smemo čuditi, če je mladi rod nezadovoljen s tistimi, ki v socialistični družbi rešujejo ta vprašanja pogosto le z deklaracijami.

Neredko slišimo opravičilo za te razmere, češ da je taka in še hujša diferenciacija tudi v bolj bogatih deželah, da se vzgojno-izobraževalno delo tudi v bolj razvitih deželah prav tako prenizko vrednoti, da se neprestano trudimo za spremembe z reformnimi prizadevanji, da se razmere kljub vsemu stalno izboljšujejo in končno, da smo še prerевна družba, da bi vse to, kar želimo, tudi zmogli. Prav! Toda zavedajmo se, da smo socialistična dežela, da je mladi rod ob naši počasnosti, nedoslednosti in neučinkovitosti vedno bolj nestrpen in da moramo razlikovati cilje in želje od resnice in sedanjih razmer. Če nimamo še zadostnih materialnih osnov, da bi vsa ta vprašanja pospešeno reševali in rešili, potem povejmo odkrito, kaj zmoremo, kakšni so naši postopni cilji in kje smo dejansko danes! Opustimo pa slepljenje in lepe besede! Ne pridušajmo se, da nekaj je, česar ni!

PO KONČANEM ŠOLANJU, NA PRAGU ZAPOSLOTITVE, stopa mladina pred nova odprta vprašanja. Mnoga od teh so se pojavila v večjo težo šele v zadnjem razdobju. Po uveljavitvi gospodarske reforme namreč opažamo na področju zaposlovanja dva pomembna premika. Prvi je postopno prehajanje iz ekstenzivnega v intenzivno zaposlovanje, kar pomeni bolj smotrno in polno zaposlenost zaposlenih. Drugi premik je povezan s prvim, to je doslednejše upoštevanje principa strokovne ustreznosti glede na zahteve delovnih mest. Te pozitivne premike pa spremljajo problemi težje zaposlitve, ali če hočete brezposelnosti, ki

so se skrito kopičili že v prejšnjem obdobju. Zaradi neproporcionalnega šolanja strokovnih kadrov z ozirom na dejanske družbene potrebe ugotavljamo, da imamo na eni strani določenih poklicnih delavcev preveč, na drugi pa premalo. Tisti, ki spadajo v skupino odvišnih, delo zelo težko dobe ali pa ga sploh ne dobijo. Mladina se ne pogloblja v ta vprašanja in ne raziskuje vzrokov, ampak preprosto zaključuje, da dela zanjo ni. »Če so nas šolali, nas morajo tudi zaposliti!« Kljub vsem tem ugotovitvam se v šolstvu malo ali nič ne spreminja. Šole vztrajajo pri svojih zmogljivostih. Nič se ne ukinja, nič ne nastaja. Značilen primer za to so gimnazije. Te pripravljajo kandidate za nadaljnji študij na visokih in višjih šolah (zaposlitvene možnosti po gimnaziji so izredno pičle!). Predvidevamo, da bomo v bližnji bodočnosti potrebovali na leto 2500 do 3000 novih diplomantov višjih in visokih šol. Samo na gimnazije pa se letno vpiše okrog 4000 dijakov. Pri tem pa moramo upoštevati, da velik del priliva na višje in visoke šole predstavljajo še absolventi srednjih strokovnih šol. Tudi če upoštevamo normalen osip na gimnazijah in visokih šolah, nam mora biti jasno, da je pri vsem tem nekaj narobe. Krivični pa bi bili, če bi krivdo za vse nastajajoče probleme naprtili šolstvu. Vedeti moramo, da še do danes nimamo institucije v Sloveniji, ki bi ji bilo naloženo, da se strokovno in z vso odgovornostjo ukvarja s planiranjem kadrov!

Precej krivde pa nosi šolstvo zaradi svoje vsebinske neelastičnosti. Programi strokovnih šol se vse prepočasi prilagajajo novim zahtevam. In tudi v tem so vzroki težje zaposljivosti. Ob vsem tem se človek sprašuje, kakšne naloge imajo naše ne tako majhne strokovne in upravne institucije, kot so Pedagoški inštitut, Zavod za šolstvo, Sekretariat za kulturo in prosveto in morda še kdo, ki se ukvarja s šolstvom.

TUDI ZA MLADINO, KI SE ZAPOSILI, SO RAZMERE VSE PREVEČ NEUGODNE. Ustavimo se najprej pri nekvalificiranih mladih delavcih — ti so najštevilnejši. Njihova pot pred zaposlitvijo ni bila v vzgojno-izobraževalnem pogledu prav nič bogata. Izhajajo iz družin (63 % iz delavskih, 26 % iz kmečkih), kjer so jim starši lahko le malo nudili. Živeli so v kulturno revnem okolju. Mnogi so hodili v nerazvite osnovne šole. In še tistega, kar bi v šoli lahko dobili, niso prejeli v celoti, saj je večji del (70 %) od njih končal le pet, šest ali sedem razredov. Marsikdaj bi se dalo nadomestiti pozneje, ko so že zaposleni. Saj je mlad človek ravno med zorenjem — po 16. letu starosti — najbolj sprejemljiv za oblikovanje osebnosti. Pa pogledjmo, kaj za te mlade ljudi naredimo! Leta 1966 je Republiški zavod za zaposlovanje opravil raziskavo na vzorcu zaposlene mladine v starosti 15 do 19 let. Naj navedem samo nekaj ugotovitev iz te raziskave: 68 % mladine ni nihče sistematično uvažal v delo. Znajti so se morali predvsem sami ali pa ob pomoči sodelavcev. 73 % mladine ni bilo deležno nobenega strokovnega predavanja v okviru podjetja, odkar so zaposleni. 80 % mladine ni bilo deležno v okviru podjetja nobenega kulturno-izobraževalnega ali vzgojnega predavanja. 84 % mladine tudi v organizacijah zunaj podjetja ni poslušalo nobenega strokovnega predavanja. 86,5 % mladine ni poslušalo zunaj podjetja nobenega predavanja s področja družbeno-ekonomske problematike. 73 % mla-

dine ni zunaj podjetja poslušalo nobenega kulturno-izobraževalnega ali vzgojnega predavanja. Vzgoja vse te mladine je v večjem delu prepuščena tisku. Kaj vse bere, bomo obravnavali na drugem mestu. Lahko pa z gotovostjo zaključimo, da puščamo to mladino preveč ob strani. Angažiramo jo sicer pri proizvodnem delu. To delo pa, kot mladina sama odgovarja, ji pomeni predvsem zaslužek. Vse druge vrednote, ki se vežejo na delo, pa ji pomenijo malo ali nič. Premalo pa je vsa ta mladina pritegnjena k samoupravljanju in prav tako v politične, kulturne, športne in druge organizacije.

UVELJAVLJANJE STROKOVNIH KADROV V NAŠI PRAKSI terja posebno obravnavo. Na tem mestu bi se rad dotaknil le nekaterih bistvenih vprašanj, katerim posvečamo vse premalo pozornosti. Res je, da delovne organizacije odpirajo vrata strokovnjakom bolj na stežaj. To seveda ne velja za vse. Z izvajanjem zakona o pripravnikih bo zaposlovanje strokovnih kadrov še bolj pospešeno. Toda še vedno ostaja nerešeno vprašanje uvajanja in optimalnega angažiranja strokovnjakov. Kar smo ugotavljali za uvajanje mladih nekvalificiranih delavcev, v veliki meri velja tudi za mlade strokovne delavce. Tudi ti so največkrat prepuščeni sami sebi. Vzroki za to so različni. V nekaterih primerih je strokovna kadrovska osnova v delovnih organizacijah tako šibka, da novinec ne more dobiti strokovnega mentorja. V drugih primerih zopet ugotavljamo neodgovoren odnos do uvajanja. V najtežjem položaju pa se znajde mladi strokovnjak v tistih delovnih organizacijah, kjer sprejemajo mlade strokovnjake le zaradi pritiska in potem samo iščejo prilike, da bodo mlademu strokovnjaku dokazali nesposobnost. Predvsem v takih delovnih organizacijah se je izoblikovala fama, da visoke šole ne pripravljajo ustreznega strokovnega kadra in da se bolje obnesejo delavci, ki so se formirali v praksi brez poprejšnjega dolgotrajnega šolanja. Visoke šole bodo morale v marsičem korigirati svoje programe, toda ne zaradi kritik najbolj primitivnih delovnih organizacij.

Mnogi mladi strokovnjaki prav zaradi takih razmer že v prvem obdobju zaposlitve izgubijo prvotni delovni zanos. Delo jim kmalu pomeni samo »službo« oziroma vir osebnih dohodkov. K temu precej pripomore tudi neperspektivnost osebnega dohodka. Motivi za razvoj so mnogokrat minimalni. Osební dohodki strokovnjakov že po nekaj letih dela dosežejo plafon, in to neodvisno od uspehov in prizadevanj. Vse gre povsem formalno — po pravilniku. Za nekvalificirano in polkvalificirano delo smo poiskali merila za nagrajevanje. Za strokovno delo, pri katerem je razpon učinka mnogo večji, pa ostajamo tako rekoč pri klasičnih plačah. Druga stvar, ki moti mladega strokovnjaka, je podcenjevanje izobrazbe. Tudi to se jasno kaže pri osebnih dohodkih. V delovnih organizacijah je v glavnem nagrajeno delovno mesto in ne strokovnjak na tem delovnem mestu. Zato vsi tisti, ki nimajo ustrezne izobrazbe — sem bi lahko prišteli tudi vse mogoče »diplomirane tečajnike« — prejemajo enake osebne dohodke kot strokovnjaki z ustrezno izobrazbo. Če razlike obstajajo, so res simbolične. Poudarjanje pomembnosti izobrazbe ostaja mnogokrat le na jeziku. Vse preveč je še ljudi, ki so na izobrazbo prav alergični. Podcenjevanje izobraženosti je pri nas globoko zakoreninjeno. Naj opozorim le na enotni jugoslovanski sistem analitičnega ocenjevanja de-

lovnih mest. V tem sistemu je na primer najvišja stopnja izobrazbe vrednotena s 70 točkami, praksa pa kar z 250 točkami. Ta sistem ocenjevanja sicer za delovne organizacije ni obvezen, toda kako mikaven je tak vzorec vrednotenja! — Mnogo upornega prizadevanja bo še treba, da bodo naše besede postale resnica.

Zelo nespodbudna je za mlade strokovnjake tudi zaprtost ključnih delovnih mest. Taka mesta še vedno v velikem številu zasedajo neustrezni kadri in čim večja je njihova neustreznost, bolj krčevito se jih oklepajo. Zato ni nič posebnega, da je v mnogih delovnih organizacijah zaposlenih že veliko ali celo preveč strokovnjakov, vodilna mesta pa zasedajo še vedno neustrezne osebe. Take razmere gotovo niso spodbudne za mlade ljudi, ki bi radi, da bi se stvari hitreje obračale na bolje.

Najtežje za mladega človeka, ki bi se rad strokovno razvil in uveljavil, pa je dejstvo, da imamo vse premalo takih delovnih mest in premalo možnosti. Ni dovolj, da dobi strokovnjak, ki je končal univerzo, zaposlitev oziroma delovno mesto. Važno je, kakšno delovno mesto je to. Ali bo strokovnjak na tem delovnem mestu lahko izkoriščal, razvijal in uveljavljal svoje znanje ali pa bo opravljal le prakticistične posle in naloge, ki bi jih lahko opravljal tehnik, kvalificirani delavec ali administrator. Takih delovnih mest je v naših delovnih organizacijah vse preveč. Za to pa ne moremo kriviti samo organizatorje podjetij. S pravilno notranjo delitvijo se res da marsikaj popraviti. Toda glavni vzrok za take razmere sta razdrobljenost in majhnost delovnih organizacij na eni strani ter nezahtevni proizvodni programi na drugi strani. Vse premalo se zavedamo, da je za bodoči družbenoekonomski in kulturni razvoj našega naroda nujno, da maksimalno izkoristimo vse potencialne ustvarjalne sile mladih generacij. Minili so časi, ko sta se moč in perspektiva posameznih dežel merila predvsem po naravnih bogastvih. Danes ob družbenoekonomskem razvoju še poudarjamo razne komparativne prednosti, ki jih ima posamezna gospodarska dejavnost z ozirom na svoj položaj v mednarodni delitvi dela. Pri tem mislimo predvsem na razvitost že obstoječih gospodarskih osnov, na tržno zaledje, na surovinske baze, prometne povezave, na geografski položaj in na druge okolnosti. Pri nadaljnjem razvoju bo večina teh komparativnih prednosti stopala vedno bolj v ozadje. Na prvo mesto pa stopa sposobnostni potencial naroda oziroma dežele. Pri vedno večji intelektualizaciji dela bo imel prednost tisti, ki bo znal potencialne sposobnosti ljudi maksimalno realizirati. Narod, ki bo pri tem zaostajal in zametaval te možnosti, bo vedno bolj odvisen od tistih, ki so pravočasno spoznali pomen mobilizacije sposobnostnih potencialov. Zato ni vseeno, kakšen je naš razvojni program. Razvoj ne sme težiti samo v smer polne zaposlenosti, pri čemer je mišljena le zaposlitev vsega aktivnega prebivalstva ne glede na vrsto dela. Družbeni načrt mora upoštevati tudi vse sposobnostne potencialne ljudi in zato mora gospodarski načrt graditi na visoko vrednem delu in manj na dejavnostih »konfekcijskega« značaja. Zato bo treba v bodoče dodati načelu »vzgajati kadre v skladu z družbenimi potrebami« novo načelo, in sicer »razvijati družbene potrebe v skladu s sposobnostnimi potenciali naroda.«

PRAV ZARADI OMENJENIH RAZMER V NAŠEM GOSPODARSTVU marsikateri strokovnjak ne najde svojega pravega mesta. In tudi to — in ne samo želja po večjem zaslužku — je eden pomembnih vzrokov, da odhajajo naši strokovnjaki na delo v tujino. Iz tega si nekateri ne delajo preveč skrbi ali pa se pred vprašanjem odhajanja strokovnjakov sramežljivo umikajo. Zelo radi kaj napišemo o »odlivu možgan« iz drugih dežel. Kaj pomeni naš odliv možgan, pa ne razmišljamo radi. Prav neverjetno je, da se s tem vprašanjem nihče resno ne ukvarja. Zato celotnega pojava odliva strokovnjakov niti ne poznamo. Ne vemo, niti koliko jih odide niti kakšni kadri odhajajo niti zakaj odhajajo. Pojav in obseg pojava le bolj ali manj privatniško ocenjujemo. Največ govori o njem mladina. Na pamet na primer govorimo, da jih je odšlo že tisoč, morda manj, morda več. Vsak ve za koga, ki se je zunaj odlično uveljavil. Mladina pa ve predvsem to, da odhajajo in da si zaradi tega ne delamo preveč sivih las in da kaj malo dejansko naredimo, da ne bi več ali pa vsaj manj odhajali. Mladina tudi ne gleda ravnodušno na to, da poleg visoko strokovnih kadrov odhaja v tujino tudi na tisoče drugih delavcev. Uvozniki naše delovne sile so zahtevni. Postavljajo nam starostne omejitve; imeti hočejo predvsem mlajše delavce. Vemo tudi, da se za tujino odločajo predvsem podjetni, vitalni ljudje. Zato upravičeno govorimo, da nam odteka najboljša kri. Res je, da nam zaposlovanje v tujini v sedanjih razmerah rešuje nekatera vprašanja. Toda ob vsem tem se odpirajo nova in še bolj boleča. Zavedati se moramo, da niso boleči samo materialni problemi, ampak prav tako nematerialni.

Ob izbruhu standarda, ob delitvi po delu, ob blagovno-tržnih zakonih in podobnem smo postali vse preveč neobčutljivi za nematerialno. Zadovoljujemo se s hlastajočim pridobivanjem materialnih dobrin in mislimo, da bo s tem zadovoljna tudi mlada generacija. Toda živimo v zmoti! Mladih ne bomo zadovoljili samo s kruhom. Mladi ne pristajajo na vse tisto, kar se nam zdi dobro. Zato se bomo ponovno in ponovno srečevali z njihovimi zahtevami, ki ne bodo vedno v skladu z modelom našega življenja. Mladina je bila, je in bo nekonformna.

PSIHOLOGI UGOTAVLJAJO, DA JE REVOLUCIONARNOST IN NEKONFORMNOST POSEBNA POZITIVNA POTEZA ČLOVEŠKEGA ZNAČAJA. Zdrava, polna osebnost je revolucionarna. Človek, ki na vse pristaja in se vsemu prilagaja, ni človek. Kdor konformistično živi v nasprotju s svojim značajem, je sam s seboj v konfliktu. Okolje in razmere, v katerih delujemo, dopuščajo revolucionarni osebnosti bolj ali manj neprosto pot. Bolj ko je pri posamezniku ta poteza razvita, mučnejši bo v neugodnih razmerah njegov notranji konflikt. Stopnja revolucionarnosti je odvisna predvsem od treh komponent. Prva je dedna komponenta; ljudje se že rodijo z bolj ali manj razvito potezo revolucionarnosti. Druga komponenta je vzgojna. Vzgojitelji in širše okolje lahko razvijajo pri mladem človeku večjo ali manjšo svobodnost in kritičnost. Lahko pa se tudi zgodi, da se bosta svobodnost in kritičnost razvili sami, kot reakcija na lažno vzgojo. Tretja je biološka oziroma fiziološka komponenta. Povezuje se s človekovo vitalnostjo. Zato se normalno z biološkim staranjem zmanjšuje tudi stopnja revolucionar-

nosti. Zmanjševanje pa bo mnogo počasnejše ali celo neopazno pri ljudeh, kjer močno delujeta prvi komponenti.

Mladi ljudje se torej že po svoji biološki naravi nagibajo k večji revolucionarnosti. Danes še bolj kot včasih, kajti obzorje današnjega človeka je vedno širše. Širina znanja in razgledanost pa revolucionarnost krepi. Revolucionarno vnemo mladih generacij so znali izkoristiti vsi dobri voditelji. Brez mladih generacij bi ne bila izbojevana nobena revolucija. Toda vse prevečkrat je bila v zgodovini upoštevana in izkoriščena ta revolucionarnost samo v krvavih bitkah. V »mirnih časih« pa je radi pozabljajo ali celo podcenjujejo. Če mlad človek nastopi odkrito s svojimi idejami ali zahtevami, ki niso povsem v skladu s konceptom starih, kaj hitro dobi pod nos, da je zelen, da je nezrel, da je nepremišljen, da ima premalo izkušenj in je sploh bolje, da se še uči in razgleduje. V tem je tragika mlade revolucionarnosti.

Ko pa človek »dozori« — tu mislim na srednjo generacijo — se tragika revolucionarnosti nadaljuje. Ljudje v srednjih letih so po svoji biološki naravi še revolucionarni. Oboroženi so z argumenti, znanjem in izkušnjami. Toda ljudje v teh letih so prišli do svojih delovnih mest, ustanovili so družino in gradijo si svoj dom. Živeti hočejo varno, kajti odgovorni so za otroke in imajo že kaj izgubiti. Zato pravijo, da nočejo raje pozabiti, kot da bi se s »korekcijami« zamerili tistim, ki imajo moč. Če pa kdo vendarle ne more prikriti svoje eksplozivne revolucionarnosti, ga tovariši radi opozore, naj bo vendar pameten.

Kako je s starimi, smo že povedali. Res da imajo otroke že pri kruhu in da se jim zanje ni več bati, toda postali so utrujeni, radi imajo svoj mir, želijo si čim manj sprememb. Moči, ki so jim še preostale, porabljajo predvsem za to, da ohranijo vse tisto materialno in nematerialno, kar so si v življenju nabrali.

Tragika revolucionarnosti ustvarja pri mladini dvojni konflikt oziroma dvojno razočaranje. Prvi konflikt je v tem, da njene ideje in zahteve starejši odbijajo ali pa jih nočejo ali ne morejo razumeti. Ker je mladina v poskusih svoje pozitivne samoaktualizacije preveč ovirana, se pač uveljavlja drugače. Pozornost hoče zbuditi s stvarmi, ki jim je komaj pripisati kak smisel. Zato jo za ta dejanja in početja obsojajo. Nanje se iz ust »modrih starcev« usipata ogenj in žveplo. In s tem je začarani krog konfliktnih situacije tako rekoč sklenjen.

Drugo razočaranje pa doživlja mladina ob ravnanju starejših. Težko razume njihov umik iz revolucionarne arene. Za mnoge izmed njih ve, da so razboriti, napredni, ostrovidni. Toda vse preradi molčijo ali pa se umikajo na področje nekonkretnega. Mladina se vprašuje, kako je mogoče, da se ob najbolj očitnih nesmislih in puhlicah, ki jih servirajo kot sveto nekateri svetniki z Olimpa, nihče ali le redko kdo iz zrele generacije temu ne upre, saj argumentov ne manjka. Torej ni nič čudnega, če izgubljajo mladi vero v starejši rod, ki naj bi jim bil mentor in dopolnjevalec.

Zdravilo za vse to je le resnično samoupravljanje, resnična demokratičnost. Pravimo, da je naša družba že popolnoma demokratična.

tudi to je deklaracija. Povejmo, da je resnična demokratičnost naš bližnji cilj, za katerega se moramo vsi pošteno prizadevati. Prebijmo zvočni zid, ki je postavljen med poštenim, dobronamernim kritikom — revolucionarjem in Nedotakljivimi. To je eden izmed pogojev resnične demokratičnosti. Odpravimo »kadrovske kuhinje«, ki ponekod še vedno delajo s polno paro, saj drugače bi bilo nemogoče, da je na primer skoraj leto prej zanesljivo napovedan za predsednika občinske skupščine nekdo, ki med občani ni priljubljen. Mlade generacije vse to od nas terjajo. S svojo energijo ne vedo kam. Ali bomo res pustili to ogromno moč, da bo usihala ali pa se sproščala v jalovih avanturah?

IGRE IN PODOBA STVARI

Miroslav Košuta

Miroslav Košuta (rojen v Križu pri Trstu 1936.) se je s svojimi prvimi literarnimi prispevki, pesmimi in krajšo prozo, oglašil že v gimnazijskih letih v tržaških Literarnih vajah in Primorskem dnevniku pod psevdonimom Miroslav Morje. Pozneje, ko se je zaradi študija na univerzi preselil v Ljubljano, je sodeloval pri osrednjih slovenskih literarnih revijah in mladinskem tisku. Leta 1963. je izšla njegova prva pesniška zbirka Morje brez obale, zdaj ima v tisku drugo zbirko (Pesmi in zapiski); iz nje so vzete tudi pesmi, ki jih objavljamo v tej številki. Košuta,

ki že od vsega začetka piše tudi za mladino, se je uvrstil med pomembnejše slovenske avtorje radijske igre za otroke. Pet iger je izvajal ljubljanski radio, nekatere med njimi pa so v srbohrvaškem, makedonskem in madžarskem prevodu obšle tudi vse druge glavne radijske postaje v državi in bile deležne več nagrad.